

СУЧАСНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ СЛОВНИКИ УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРОК

Дослідження фраземного складу говірок різних українських ареалів є особливо актуальним, хоч упродовж останніх десятиріч фраземіка діалектів стала вивчатися досить інтенсивно.

Фразеологічній системі українського діалектного мовлення притаманні варіювання лексичних компонентів, збереження діалектних номінацій та граматичних рис говірок. Вивчення діалектних фразеологізмів сприяє розумінню мовної картини світу окремих носіїв говірок, а відтак і нації загалом, уможлиблює розв'язання низки теоретичних проблем діалектології.

Метою нашої розвідки є аналіз сучасних фразеологічних словників українського говіркового мовлення.

У минулому столітті фразеологічні одиниці окремих говорів зрідка зафіксовано в лексикографічних працях, що презентують діалектну лексику окремого говору чи групи говірок. Здебільшого фразеологізми подають як ілюстративний матеріал до реєстрових слів, що вживаються лише у складі сталих висловів, наприклад: у західнополіському говорі – бетки [бе'тки] у виразі: *грати в бетки* «Великодня гра крашанками; виграє той, у кого крашанка не поб'ється» [1, с. 454]; у гуцульському – *на гала-бала, на галай-балай* «абияк» [7, с. 176]; Такі дані з різних ареалів свідчать про рівень активності фразеологізмів у синхронії та діахронії, наявність явища кореляції, коли територія побутування фраземи та її компонентів збігається, про вживання сталого виразу і затемнену семантику його компонента в межах групи говірок тощо.

На сьогодні маємо вісім окремо виданих сучасних фразеологічних словників, що презентують усі три наріччя української мови: північне

(західнополіські (Г. Л. Аркушин, З. С. Мацюк) та середньополіські (Г. М. Доброльожа) говірки), південно-східне (східнословобжанські, степові (В. Д. Ужченко, Д. В. Ужченко) та наддніпрянські говірки (В. А. Чабаненко)), південно-західне (західноволинські (Г. Л. Аркушин), лемківські (Н. Д. Вархол і А. І. Івченко, Г. Ф. Ступінська і Я. В. Битківська), південноволинські (Н. В. Кірілкова), західноподільські та південноволинські (Н. Д. Коваленко)). Зауважимо, що словники мають різні принципи укладання, все ж цінний і достовірний матеріал засвідчує багатство української фразеології, просторову поширеність одиниць, варіації компонентів-діалектизмів,

У сучасній діалектології спостерігаємо пильну увагу дослідників до мовного світу окремого носія говірки, а особливо до детального опису (на всіх мовних рівнях) мовлення на матеріалі одного населеного пункту. Скарбницю фраземікону діалектного мовлення поповнив словник фразеологізмів, прислів'їв, приказок, жартівливих висловів та афоризмів С. Ковалівка Коломийського району, укладений М. П. Лесюком [4], та матеріали до словника Ю. В. Громика «Фразеологізми середньополіської говірки села Липно Ківерцівського району Волинської області» [3].

Особливо важливим і невідкладним було завдання Г. Ф. Ступінської та Я. В. Битківської укласти фразеологічний словник північних (галицьких) лемківських говірок [5], відтворивши діалектну лексику, зафіксувавши фонетичні та граматичні риси з метою збереження та популяризації унікальної ареальної спадщини, яка з плином часу втрачається.

У лексикографічних виданнях Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України «Гуцульські світи. Лексикон» [7] і «Лексикон львівський: поважно і на жарт» [8] збережено традицію подання фразеологізмів та стійких словосполучень знаком ромба, що полегшує пошук таких одиниць.

Аналіз фразеографічних напрацювань переконує, що ілюстративний матеріал більше уможлиблює розуміння значення фразеологічних одиниць, а також демонструє особливості функціонування у говірковому мовленні.

Фразема у *моді*, наприклад, декодифікується словником української мови так: Хто-, що-небудь має загальне визнання, популярність; у *великій моді* [6, I, 501]. Значення підтверджено у середньополіських говірках: *Ї нас такейі 'моди' йіх немає брат'і / с'іх пуд'пен'куў / ми част'іш не беремо* [2, с.71]; у наддністрянських: *так шо ви'шн'іку нх'то ни ро'біў / бо то ни 'було ў 'моді* [2, с. 313]. У говірках Західного Поділля зафіксовано інновацію не тільки у розширенні компонентного складу, а й непередбачувану семантику – *не в моді* кому 'байдуже' – *ти'пер зар'ізаў сви'н'у чи ко'рову / ку'п'іу 'пенс'ію // ти'пер здо'ров'і л'уди 'пенс'ію полу'чайут // наї полу'чайут / во'но ме'н'і не' ў 'мод'і* (с. Лошківці Дунаєвського району Хмельницької області).

Актуальним вважаємо укладання фразеологічного словника на основі текстів усного діалектного мовлення, де найповніше розкривається природа фразеологізмів.

Література

1. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок : у 2-х т. / Григорій Аркушин. – Луцьк: Ред.-відд. «Вежа» Волинського ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – Т. 1. – 354 с. – Т. 2. – с.
2. Говори української мови (Збірник текстів) / укл. : Довгопол С. Ф., Залеський А. М., Прилипка Н. П.; відп. ред. Т. В. Назарова. – К. : Наук. думка, 1977. – 590 с.
3. Громик Ю. Фразеологізми середньополіської говірки села Липно Ківерцівського району Волинської області / Громик Юрій // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. Випуск 8. – Житомир, 2002. – С. 152-170.
4. Лесюк М.П. Мовний світ сучасного галицького села / Микола Лесюк. – Івано-Франківськ : Вид-во «Нова зоря», 2008. – 328 с.
5. Ступінська Г.Ф. Фразеологічний словник лемківських говірок / Ступінська Г.Ф., Битківська Я.В. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 464 с.
6. Фразеологічний словник української мови / Уклад. В.М. Білоноженко та ін. – К. : Наукова думка, 1993. – Кн. I. – 530 с. – Кн. II. – 984 с.
7. Хобзей Н.В. Гуцульські світи. Лексикон / Н. Хобзей, Т. Ястремська, О. Сімович, Г. Дідик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. – 668 с.
8. Хобзей Н.В. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дідик-Меуш. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 896 с.